

Vytváření transnacionálního světa

Akira Iriye

Úvod – Nela Maroušová

Iriye označuje pojem transnacionalismus jako „pohyby a síly“ v různých lidských odvětvích a oblastech, které překročily hranice nacionálních států. Autor v úvodu uvádí příklady těchto nadnárodních hybných sil. Rozvoj podle něj nastal v důsledku válečných událostí a změn ve světovém uspořádání bezprostředně po druhé světové válce. Jako modelový příklad transnacionalismu si vybírá japonského vyslance v Paříži, který přijel nejprve jako student. Japonec prožil celou válku ve Francii a záhy po válce je zatčen a umístěn v americkém táboře pro válečné zajatce. Na pozadí jeho příběhu Iriye demonstruje různé příklady multikulturních propojení. Jako důležitou oblast zdůrazňuje především propojování v oblasti hudebního umění. Podle Iriyeho byla pro oblast transnacionalismu podstatná především evropská klasická hudba, která se rozšířila jak do Severní Ameriky, tak v průběhu 20. let 20. století i do východní Asie, především do Číny a Japonska.

Dále byla také velmi důležitá sdílená paměť, která byla během druhé světové války velice intenzivní, neboť mnoho válečných činů ať už pozitivních nebo negativních mělo mezinárodní přesah. Tato paměť se stala jistým pojítkem nadnárodních identit takzvanou globální identitou. Transnacionalismus tedy lze chápat jako vzájemné propojování soukromých aktérů (nestátních), kteří se pomocí svých vzpomínek či zkušeností mohou podílet na vzniku různých společných nadnárodních aktivit či organizací.

Poválečný transnacionalismus – Nela Maroušová

První podkapitola se věnuje, jak již název napovídá transnacionalismem bezprostředně po druhé světové válce. Nejprve se zabývá židovskou identitou v rámci kolektivní paměti z prožitých traumat v důsledku holocaustu. Zde se odkazuje na zápisky Anny Frankové a dalších, kteří museli prožít perzekuce a pronásledování kvůli svému židovskému původu. Podle Iriyeho mají tyto vzpomínky mezinárodní přesah a pomáhají v utváření naší společné a sdílené paměti. Jako další příklad uvádí také vzpomínky na bombový útok na Hirošimu a Nagasaki.

Následuje část, ve které se zabývá společnými zkušenostmi v rámci migračních procesů. Právě společné zkušenosti a sdílená paměť je klíčová při budování dvou států na blízkém východě. Jsou to státy Izrael a Palestina.

Další část je věnovaná světu během studené války. Iriye poukazuje v této části především na bipolaritu světových nadnárodních aktivit. Jelikož byl svět rozdělen na západní a východní blok, nebylo zcela možné transnacionalismus uplatnit v globálním měřítku. Avšak transnacionalismus mohl fungovat v každém z ideologických bloků zvlášť. Autor popisuje spolupráci USA se západní Evropou a spolupráci SSSR s jeho satelitními státy a spojenci. Je zde také popsána otázka nadnárodního vzdělávání v rámci jednotlivých bloků či sfér vlivu a zároveň vznik různých nadnárodních fondů pro zahraniční studenty.

Ve čtvrté části kapitoly se Iriye věnuje oblastem třetího světa. Zde je hlavním bodem dekolonizace především v oblastech jihovýchodní Asie. Pozornost je také věnována přijetí sovětského modelu komunistické ideologie na ostrově Kuba či vznik maoistického hnutí v Číně. V této části se také nachází zmínka o prvních formách mezinárodního vzdělávání a studia sdílené historie a zkušeností. Autor se u opět obrací na otázku mezinárodního vzdělávání a snahu západu o pochopení zbytku světa (pro západní Evropu byla také do vyučovacích osnov zařazena historie států třetího světa). Dále jsou zde popsány například zajímavé programy UNESCO, které měly sloužit k vzájemnému propojení a pochopení východu a západu.

Poslední část kapitoly o poválečném transnacionalismu se zabývá vznikem nepřeborného množství různých nadnárodních organizací, které mají sloužit k vzájemnému propojování pomocí společných zážitků, zkušeností či pomocí ostatním. Především se jednalo o OSN nebo také například o organizaci WHO, Organizaci červeného kříže a další. Vznikaly také organizace pro jadernou bezpečnost, jelikož během studené války se hrozba jaderné katastrofy stala velmi reálnou. V oblasti ekonomiky je pozornost věnována Mezinárodnímu měnovému fondu.

Transnacionalizace lidstva – Petra Černá

Tato kapitola se věnuje 60. a 70. letem. Důležitou událost v transnacionalizaci lidstva vidí Iriye v přistání na Měsíci v roce 1969. Když upozadí jeho politickou roli ve studené válce, zdůrazní se jako událost, kterou sledovaly stovky milionů lidí po celém světě a získaly něco, co je spojuje. USA totiž apelovala na celé lidstvo, jak se objevilo i ve slavném citátu – „*Malý krůček pro člověka, ale velký skok pro lidstvo.*“ Ačkoli transnacionalizace rostla od konce 2. světové války, přistání na Měsíci ji velmi posílilo.

Semknutí lidí způsobilo další zpochybňování primátu teritoriálních států jako hlavního udavače záležitostí lidí. V 60. letech pod inspirací *Alberta Camuse* a jeho díla *Rebel* začali lidé protestovat kolonialismu, otrokářství, politice a sociálním institucím, což se projevilo v protestech proti válce ve Vietnamu nebo studené válce. Protesty se rozšířily po celém světě a vyvrcholily v roce 1968. Vzniklo nadnárodní uvědomění, kdy lidé začali svoji identitu hledat jinde než v národních politických elitách a zdůrazňovali, že tento kulturní akt je ve své podstatě politický. Lidé vyvolali *kulturní revoluci*, například co se týče tradiční rodiny. Kulturní revoluce, ačkoli vymykající se ostatním, nastala i v komunistické Číně, jejíž zásady byly zformulovány v malé červené knížce *Mao Ce-tungem*. Jeho důraz na obyčejné lidi měl ohlas na Západě. V Japonsku díky modernizaci skrze USA došlo na konferenci historiků na téma *Pearl Harbor*, což by obvykle tak krátce po válce nebylo možné. Nadnárodní výzvy se částečně objevily i na Středním východě, kde vzniklo arabské hnutí, ale později upadlo a bylo nahrazeno islámem (svatá válka).

Revoluce měla nadnárodní pozitiva (lidé se semkli díky humanitě, vznikl univerzální slovník, který stmelil lidi z různých zemí) i negativa (například v Číně byla zaměřena proti intelektuálům). Dědictví 60. let přetrvalo především proto, že s globální kulturní revolucí byla úzce spjata transnacionalizace mentality. Tento trend se projevoval i v dalších letech.

První podkapitola se věnuje *globální občanské společnosti*. Termín se objevil v 70. letech, ale jeho definice nebyla nikdy zcela objasněna. Vedle států se tak objevila nová úroveň – globální společnost. Aktéry této vrstvy tvořili migranti, obchodníci, turisté, kteří existovali už dříve, ale teď jejich počty, stejně jako celkový počet obyvatel Země, mnohonásobně rostly. Tito lidé operovali na úrovni nadnárodní, zatímco státy a národy na úrovni mezinárodní. Fenomény – odliv mozků, multikulturalismus. Globální občanská společnost se zakládala na myšlenkách jednoty lidstva a respektu k různým způsobům života a různým myšlením. Svět spojovala móda, hudba, film, organizace (*The British Council, The Goethe institute*), kuchyně, globální témata (potraty, homosexualita) a globální krize (*Global oil crisis*).

Druhá podkapitola se zabývá *nadnárodní spravedlivostí*, která rozkvétala přes nevládní organizace (*Amnesty International*). Zároveň se objevily hnutí na obranu a začlenění jiných skupin lidí – tělesně postižení (Helen Kellerová, paralympiáda). Další organizace se zaměřovaly na environmentalismus. Nadnárodní spolupráce se projevila v boji proti terorismu (Interpol), který byl dříve lokální (například v Irsku), teď se ovšem stal globálním (*al-Káida*).

Poslední podkapitola zkoumá *růst vlivu náboženství v 70. letech*. Katolíci se angažovali proti nukleárním zbraním, potratům, naopak pro humanitární pomoc. Ve stejné době vznikají sekty, fundamentalismus a rozvíjí se například vliv Dalajlamy. Nacionalizace náboženství byla reakce na nadnárodní identity, ve kterých někteří viděli rozpad autority státu. Náboženský nacionalismus měl státu pomoci. V nezápadních zemích se objevila politizace náboženství. Příkladem je růst islámu a boje za nezávislost třetího světa – konfrontace síly a vlivu Západu.

Vrstvy transnacionalismu – Petra Černá

Poslední dvě dekády 20. století. Proběhla zásadní globalizace, příkladem je otevření Číny světu a její ekonomický boom. Základními jednotkami světové ekonomiky nebyly národy. Jejich tradičně centrální role převzali na konci 20. století *nestátní aktéři a jednotlivci*.

Do popředí se dostává historie světa a globální historie, historici se nezaměřovali na národní historie. Pojem *nadnárodní historie* se poprvé objevil v roce 1991. Historici se ale stále věnovali studené válce – geopolitickému vztahu USA a SSSR. Opominuli růst nadnárodního uvědomění. Ve světě však už od poloviny 70. let probíhala demokratická hnutí (Řecko, Portugalsko, Španělsko, Argentina, Filipíny, Jižní Korea, Jižní Afrika, východní Evropa, Čína atd.), což vykládali jako národní vývoj.

První podkapitola se zabývá *vlivem transnacionalismu na ukončení studené války*. SSSR podle Iryiho padl nejen kvůli převaze USA v ekonomice, intelektuálech a kultuře. Transnacionalita přispěla skrze růst nevládních organizací a multinacionálního obchodního podnikání. Dalším faktorem byl environmentalismus a spojení světa při řešení krizí (Černobyl). SSSR se otevíral světu, v sovětských satelitech se objevila opozice. Existovalo několik historií – geopolitické, lidskoprávní, environmentálních katastrof... Znakem nadnárodního světa je to, že poprvé ostatní zastínil lidskoprávní narativ.

Druhá podkapitola je o obnově *nacionalismu* (rozpad SSSR, ČSR, Jugoslávie, separatismus v Irsku...). Nedá se říci, že by nacionalismus a transnacionalismus stáli proti sobě, spíše působili zároveň. Nacionalismus se vlastně stal nadnárodním fenoménem. Od dřívějšího nacionalismu se ale liší – nejde o dobývání, ale o hledání své identity. Výzvou pro transnacionalismus se stal pouze mono-nacionalismus, který hlásal věrnost pouze svému národu a brojil proti čemukoli mimo něj. Ovšem byl čím dál víc vzácnější.

Třetí podkapitola se věnuje *nadnárodním regionům*. Nadnárodní a národní tendence mohou být usmířeny skrze vznik regionální komunity, jejímž nejlepším příkladem je *Evropská unie*.

Ovšem ne všude to jde. V Evropě existuje *sdílená paměť*, styčná místa v dějinách (renesance, osvícenství) a podařilo se usmířit se s iniciátory války (Německo). Například v Asii stále vidí křivdy, a nemohou proto sdílenou paměť vytvořit (každý to vidí podle sebe – převaha národních historií). V Asii jsou propojeni ekonomikou – asijský tygři.

Čtvrtá podkapitola rozebírá *americké století jako nadnárodní století*. Amerikanizace, USA byla vyzdvihována (*Francis Fukuyama – Konec dějin a poslední člověk*). Další vlny imigrantů do USA, odjeli i studenti, intelektuálové. Svět se propojoval přes počítač, mail, mobil, internet, sdílení informací. Angličtina byla potvrzena jako světový jazyk. Ve stručnosti byl klíčovým úspěchem amerického století, že USA dokázaly znadnárodnět svět do té míry, která by dříve byla nemyslitelná.

Poslední kapitola bere na vědomí *stinnou stránku transnacionalizace*. Na konci 20. století se mísí lidé ze Východu a Západu, Evropy a Asie a vzniká tak nová, hybridní, globální civilizace. Většina lidstva však pravděpodobně kombinovala nadnárodní zkušenosti s národní perspektivou. Pouze minorita se považovala za nadnárodní osoby vedoucí „nadnárodní životy“. Objevují se však také negativní aspekty (*Samuel Huntington – Střet civilizací*). Teroristické skupiny, pašeráci drog začínají být transnacionální. Islamističtí fundamentalisté bombardují Západ, protože pro ně ztělesňuje hříchy, zatímco USA kvůli jejich podpoře Izraele. Jejich členové často studovali na Západě a kvůli nepřijetí a nesžití se s tím světem se dali na fundamentalismus.

Dvacáté první století – Jakub Kristl

V této kapitole autor shrnuje podle něj důležité momenty a vývojové trendy z hlediska transnacionalizace a globalizace a zároveň poukazuje na problémy lidstva a některé výzvy, kterým tento vývoj čelí. Pokračuje trend globalizace a sblížování. Na úvod zmiňuje některé naděje a obavy přicházející s novým tisíciletím. Paniku způsobovalo například Y2k, což byla masová panika z toho, že počítače by mohly přestat fungovat. Za důležitý považuje především rozvoj původně zaostalejších oblastí (jako Brazílie). Víra v predikce klesla, stejně jako víra ve vědecký pokrok a možnosti vědy a modernizace. Za značně zásadní považuje událost hned ze začátku století – 11. září. 2001, kdy skupina teroristů unesla několik letadel a využila je k útokům na cíle v USA. Symbolickými se staly především budovy World Trade Center. Tato událost způsobila paniku a celosvětové pohoršení. Teroristé vlastně napadli právě ideu transnacionality. Zatímco reakce světa však byla transnacionální a vyjadřovala téměř vždy podporu obětem, reakce samotných USA byla vlastně opačná. Autor vidí chybu v celkovém

přístupu USA v té době, i pár let před tím, protože jednaly v podstatě proti trendu transnacionality. Ostatní státy nejprve přistupovaly shovívavě k americkým akcím v Afghánistánu, které byly do značné míry odvetou. Nespokojenost ale rostla, především roku 2003 (útok na Husajnův režim v Iráku) Představy o snadném dosažení nové vlády se ukázaly naivní. OSN se angažovala ve snahách o znovuvybudování, ale poněkud se stáhla po sérii bombových útoků. Po útocích v USA byla také zavedena velmi přísná opatření postihující cestování.

Autor dále navazuje negativními dopady situace. Žádná z výše zmíněných událostí nemohla zvrátit historii a trendy jako byla kulturní a ekonomická globalizace. Strach z terorismu ale zachvátil většinu západního světa. Jsou tam další příklady teroristických útoků a pokusů o ně. Pro většinu západních zemí bylo typické, že nedokázaly příliš rozlišit mezi extrémisty a umírněnými vyznavači islámu. Příliv migrantů z islámských zemí do západní Evropy vedl postupně ke zvyšování napětí. Docházelo k nepochopení v oblasti určitých práv, která byla považována za univerzální. Snahy o sblížení ale pokračovaly. Zásahu na tom měla OSN a další organizace jako UNESCO, Lékaři bez hranic... Důležité je nové pojetí dějin, nové přístupy, které zdůrazní globální a společnou problematiku a nebudou používat státy a národy jako základní jednotku analýzy. V tomto ohledu již vidí autor pokroky.

Další oddíl je věnován globálním problémům lidstva a propojenosti světové ekonomiky. První, čím se zabývá je příliš velký přírůstek obyvatelstva, a především stárnoucí populace, což je velký problém do budoucna. Následně zmiňuje ještě zhoršující se klimatické podmínky, nebo nutnost na ně společně reagovat. Vlastně se tam hovoří o tom, jak svět byl i ekonomicky velmi propojený a jak se to ukazovalo na stabilitě měn. I pro některé země nepatrná změna může destabilizovat celý systém. Vliv na ekonomiku mělo to, že nyní mohl se zahraničí měnou i dluhopisy obchodovat kdokoli i z jiných zemí. Popisuje tam mechanismus finanční krize odstartované v roce 2007 v USA v souvislosti s úvěry, která kvůli globalizaci brzy zasáhla další země. Popisuje, jak byla krize efektivně překonána, podle něj právě díky transnacionálnímu obchodu (příspěví Číny například).

Podkapitola Towards Transnational Partnership se zaměřuje na rostoucí propojenost a spolupráci v pacifickém regionu. To se týká především východní a jihovýchodní Asie. Vidí zde potenciál pro širokou spolupráci zahrnující i Ameriky a Austrálii. Prohlubuje se spolupráce především mezi asijskými zeměmi – ASEAN – spolek národů Jihovýchodní Asie. V roce 1997 k nim byly přizvány Čína, Japonsko a Korea. Stále jako měnu používají americký dolar. Překážku k většímu sjednocení vidí autor především v historii – paměť křivd – Japonská

okupace Koreje. Cestu k ještě lepší transnacionální spolupráci vidí opět v jiném, více společném pohledu na dějiny. Trochu prostoru věnuje potom také Africe, latinské Americe a blízkému východu. U obou vidí pozitivní vývoj, i když stále mají problémy – africké mistrovství světa ve fotbale, olympiáda v Brazílii. Pozitivním momentem je podle něj též tzv. arabské jaro – svržení režimů v řadě islámských zemí.

Na závěr je zařazen poměrně dlouhý popis Baracka Obamy jako transnacionálního člověka a jeho zvolení americkým prezidentem je, dalo by se říct, něco jako milník. V jeho podpoře napříč světem vidí autor potvrzení toho, že lidé podporují myšlenku propojenosti a dalších ideálů spojených s transnacionalismem. Na závěr autor příkládá dvě velké události, které zdůraznily důležitost světové propojenosti – Arabské jaro (2011), kdy mnoho arabských zemí svrhlo nedemokratické režimy, aby se pokusily zavést demokracii a druhou událostí je havárie japonské atomové elektrárny na Fukušimě, kdy mezinárodní odpověď byla rychlá a rozsáhlá. Ukázalo se, že svět umí kooperovat. Je na všech lidech, vůdcích i učencích, aby bojovali s omezeným mono-nacionálním myšlením a předali budoucím generacím tento dar transnacionalizace.